

УДК 340:378.1

<https://doi.org/10.34142/23121661.2024.40.41>

orcid.org / 0000-0002-7578-0043

© Поляков А.О., 2024

А.О. Поляков**ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ
РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ
ЮРИДИЧНИХ КЛІНІК В КРАЇНАХ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ****A. Poliakov****COMPARATIVE LEGAL ANALYSIS
OF THE REGULATION OF LEGAL
CLINICS IN THE EUROPEAN UNION**

Анотація. Автором проводиться порівняльно-правовий аналіз регулювання діяльності юридичних клінік в країнах Європейського Союзу. Автор відзначає, що формування системи юридичних клінік та її правове регулювання в країнах Європейського Союзу було складним і багатограним процесом, який відобразив зміни в суспільстві та потреби громадян у доступі до правосуддя. Цей процес продовжує розвиватися, адаптуючись до нових викликів і можливостей у сфері права та освіти. Автор вказує, що в країнах Європейського Союзу регулювання діяльності юридичних клінік базується переважно на законодавстві про безоплатну правничу допомогу та освітньому законодавстві. Автором підкреслюється, що важливим документом, яким регулюється діяльність юридичних клінік в закладах вищої освіти країн Європейського Союзу, є локальний нормативний акт – положення про юридичну клініку, а також етичні кодекси щодо надання правової допомоги у межах юридичної клініки. Автор вказує, що діяльність юридичних клінік підлягає загальним етичним стандартам професійної юридичної діяльності, включаючи дотримання конфіденційності клієнтів і забезпечення якості наданих послуг. Питання фінансування юридичних клінік в країнах Європейського Союзу практично не відображено на законодавчому рівні. Як зазначає автор, юридичні клініки можуть отримувати фінансування від університетів, державних грантів або приватних джерел, що дозволяє їм функціонувати та розвиватися. Автор відзначає, що юридичні клініки закладів вищої освіти країн Європейського Союзу на договірних засадах часто співпрацюють з адвокатами та професійними асоціаціями для забезпечення високоякісної правової допомоги та практичного навчання здобувачів юридичної освіти.

Ключові слова: порівняльно-правовий аналіз, юридичні клініки, Європейський Союз, освітня діяльність, юридична освіта.

Abstract. The author conducts a comparative legal analysis of the regulation of legal clinics in the European Union. The author notes that the formation of the system of legal clinics and its legal regulation in the European Union was a complex and multifaceted process which reflected changes in society and the needs of citizens for access to justice. This process continues to evolve, adapting to new challenges and opportunities in the field of law and education. The author points out that in the European Union, the regulation of legal clinics is based mainly on the legislation on free legal aid and educational legislation. The author emphasizes that an important document regulating the activities of legal clinics in higher education institutions of the European Union is a local regulatory act - the regulation on a legal clinic, as well as codes of ethics for the provision of legal aid within a legal clinic. The author points out that the activities of legal clinics are subject to the general ethical standards of professional legal practice, including the observance of client confidentiality and ensuring the quality of services provided. The issue of financing of legal clinics in the European Union is practically not reflected at the legislative level. According to the author, legal clinics can receive funding from universities, government grants or private sources, which allows them to function and develop. The author notes that legal clinics of higher education institutions of the European Union often cooperate on a contractual basis with lawyers and professional associations to provide high-quality legal assistance and practical training to students of legal education. The common action of all EU countries is the active cooperation of legal clinics of higher education institutions with professional (including bar) associations to promote educational and training activities, facilitating access to justice for people who are in a difficult situation.

Keywords: comparative legal analysis, legal clinics, European Union, educational activities, legal education.

Постановка проблеми. В Україні юридичні клініки отримали офіційний статус суб'єктів надання безкоштовної правової допомоги завдяки Закону України «Про безоплатну правову допомогу». Це дозволяє їм брати участь у системі правового забезпечення для соціально вразливих категорій населення. Водночас в країнах Європейського Союзу юридичні клініки стали важливим елементом правової освіти та системи надання безкоштовної правової допомоги. Вони забезпечують студентам можливість отримати практичний досвід, а також сприяють доступу до правосуддя для соціально вразливих груп населення. Однак регулювання їх діяльності варіюється в залежності від національних правових систем, що викликано різними історичними, культурними та соціально-економічними контекстами.

У країнах ЄС юридичні клініки функціонують під різними правовими рамками, що визначають їх статус, обов'язки та механізми фінансування. Наприклад, у Німеччині юридичні клініки регулюються законами про вищу освіту, тоді як у Франції їх діяльність підпорядкована Кодексу цивільного процесу [1]. Це різноманіття правових підходів створює можливості для порівняльного аналізу, який може виявити ефективні моделі регулювання та найкращі практики.

Значення юридичних клінік виходить за межі навчання студентів; вони також відіграють критичну роль у забезпеченні доступу до правової допомоги

для тих, хто її потребує. У цьому контексті важливо розглянути, як різні країни ЄС підтримують юридичні клініки через фінансування, законодавчі ініціативи та інші механізми. Порівняльно-правовий аналіз діяльності юридичних клінік може стати основою для вдосконалення їх функціонування в Україні та інших країнах, де доступ до правосуддя залишається проблемою.

Ця стаття має на меті дослідити регулювання юридичних клінік у Європейському Союзі, порівнюючи різні моделі та підходи, щоб виявити ключові фактори успіху та виклики, з якими стикаються ці установи.

Аналіз останніх досліджень. В останні роки науковий інтерес до дослідження юридичної клінічної освіти збільшується. Серед юридичних досліджень у даному напрямку необхідно відзначити наукові статті авторства Р. Мудрака [2] (розглянуто проблеми правового статусу юридичних клінік в Україні; зробив висновок, що зараз особливості створення і діяльності юридичної клініки встановлено лише на рівні підзаконних актів), В.В. Кадали, О.П. Гузенко, С.В. Салоїда [3] (звернуто увагу на проблематичні та рольові аспекти функціонування юридичних клінік та обґрунтовано доцільність їх діяльності в умовах воєнного стану в Україні), Л.Д. Руденко, О.А. Швагера, Д.В. Мурач [4] (акцентовано на доцільності перегляду Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України відповідно до реалій, що склалися), А.М. Бежевець [5] (досліджено організаційно-правові засади функціонування юридичних клінік в Україні та їх місце в системі безоплатної правової допомоги), І.Г. Богатюк [6] (відзначено, що в Україні є велика кількість внутрішньо переміщених осіб унаслідок військового вторгнення, які потребують юридичної допомоги у тому числі від юридичних клінік закладів вищої освіти). Водночас на сьогоднішній відсутні наукові дослідження, які розкривають специфіку правового регулювання діяльності юридичних клінік в країнах Європейського Союзу.

Формулювання мети статті. Здійснити порівняльно-правовий аналіз регулювання діяльності юридичних клінік в країнах Європейського Союзу.

Виклад основного матеріалу статті. Для того, щоб зрозуміти загальні принципи і підходи регулювання діяльності юридичних клінік в країнах ЄС, необхідно звернути увагу на історичні закономірності виникнення і розвитку юридичних клінік в країнах ЄС. Так, формування системи юридичних клінік в країнах ЄС відбувалося через кілька ключових етапів, які відображають еволюцію правових, освітніх та соціальних аспектів їх діяльності. Нижче наведено основні етапи цього процесу.

1. Поява та перші кроки (1980-1990-ті роки).

Перші юридичні клініки в Європі почали з'являтися в 1980-х роках. Основною метою було забезпечення студентів практичним досвідом у сфері права, а також надання безкоштовної правової допомоги малозабезпеченим

верствам населення. У цей період юридичні клініки функціонували переважно як студентські ініціативи, що фінансувалися за рахунок університетів або благодійних організацій.

2. Визнання та підтримка (1990-2000-ті роки).

На початку 1990-х років юридичні клініки почали отримувати визнання з боку державних органів і освітніх установ. У багатьох країнах ЄС, таких як Німеччина, Франція та Італія, були прийняті законодавчі акти, що регулюють діяльність юридичних клінік. Цей період характеризується активним створенням нових клінік у структурах вищих навчальних закладів і початком їх інтеграції в систему безоплатної правової допомоги.

3. Формування нормативно-правової бази (2000-2010-ті роки).

У 2000-х роках багато країн ЄС почали розробляти і впроваджувати чіткі нормативно-правові акти, що регулюють діяльність юридичних клінік. Це включало визначення їхнього правового статусу, механізмів фінансування та обов'язків щодо надання правової допомоги. Наприклад, у Німеччині були запроваджені програми фінансування для підтримки юридичних клінік, що надають безкоштовну правову допомогу.

4. Інтеграція в систему правосуддя (2010-2020-ті роки).

У цей період юридичні клініки стали невід'ємною частиною системи правосуддя в багатьох країнах ЄС. Вони активно співпрацюють з державними органами, надаючи безкоштовну правову допомогу та проводячи правороз'яснювальну роботу серед населення. Крім того, юридичні клініки почали впроваджувати інноваційні підходи до навчання студентів через практичні проекти та стажування.

5. Сучасний етап: виклики та перспективи (2020-до теперішнього часу).

Сьогодні юридичні клініки стикаються з новими викликами, такими як недостатнє фінансування, зміни в законодавстві та потреба в адаптації до сучасних умов. Однак вони продовжують грати важливу роль у забезпеченні доступу до правосуддя і підготовці кваліфікованих юристів. Перспективи розвитку включають розширення співпраці з державними органами, розвиток нових форм фінансування та інтеграцію сучасних технологій у процес надання правової допомоги [7].

Як бачимо, формування системи юридичних клінік в країнах ЄС було складним і багатогранним процесом, який відобразив зміни в суспільстві та потреби громадян у доступі до правосуддя. Цей процес продовжує розвиватися, адаптуючись до нових викликів і можливостей у сфері права та освіти.

Тепер розглянемо, як регулюється діяльності юридичних клінік в окремих країнах ЄС.

Німеччина. В Німеччині юридичні клініки функціонують при багатьох університетах, що забезпечує студентам можливість отримати практичний досвід у правовій сфері. Юридичні клініки зазвичай створюються при університетах і мають на меті надання безкоштовної правової допомоги, а також навчання студентів практичним навичкам. Вони можуть бути частиною навчальних програм юридичних факультетів, що забезпечує інтеграцію теоретичних знань з практичною діяльністю. Ось деякі з університетів, які мають юридичні клініки: Університет Гісена (один з перших університетів, де була заснована юридична клініка, що надає правову допомогу біженцям), Гамбурзький університет (студенти спеціалізуються на соціальному праві та правах іноземців), вища юридична школа ім. Буцеріуса (єдина приватна юридична школа в Німеччині, яка також має клініку, що займається правовими питаннями в міжнародному контексті), Університет ім. Альберта-Людвіга; Університет Кельна, Університет Гейдельберга. Приклади юридичних клінік в університетах Лейдена і Бохума показують, що студенти не тільки застосовують теоретичні знання на практиці, а й розвивають м'які навички, як-от робота в команді, розв'язання конфліктів та управління часом [8].

У Німеччині юридичні клініки функціонують на основі загальних норм, що регулюють надання правової допомоги, а також специфічних законів, що можуть стосуватися окремих видів юридичних послуг. Це включає як федеральні закони, так і законодавство земель. Спеціальний Закон про юридичні послуги (RDG) формує правову основу для діяльності юридичних клінік. Він дозволяє юристам, які не мають повної кваліфікації, надавати юридичні консультації у співпраці з кваліфікованими юристами. Це дозволяє студентам здобувати практичний досвід, працюючи під наглядом досвідчених юристів.

Франція. У Франції існує кілька університетів, які мають юридичні клініки, що надають студентам можливість отримати практичний досвід у правовій сфері. Ось деякі з цих університетів: Університет Сорбонна, Університет Нантер-ля-Дефанс, Університет Гренобльських Альп, Університет Лілля. Юридичні клініки зазвичай створюються при юридичних факультетах університетів. Вони функціонують як структурні підрозділи навчальних закладів і мають на меті забезпечення практичного навчання студентів. Для роботи в юридичних клініках необхідно, щоб викладачі та керівники клінік мали відповідну кваліфікацію та досвід у правовій сфері, що дозволяє їм навчати студентів та контролювати якість наданих послуг.

Юридичні клініки у Франції працюють в рамках загального законодавства про правову допомогу, яке включає закони про безкоштовну правову допомогу (*aide juridictionnelle*). Це законодавство визначає умови, за яких особи можуть отримувати безкоштовну юридичну допомогу, а також обов'язки юридичних клінік у цьому процесі. Національна рада адвокатів Франції (CNB)

вже декілька років рекомендує створити узгоджену спеціальну нормативно-правову базу для визначення статусу та діяльності таких клінік [9].

Італія. Юридичні клініки функціонують у наступних університетах Італії: Університет Болоньї, Університет Риму, Університет Флоренції, Католицький університет Святого Серця, Університет Мілана.

В Італії діяльність юридичних клінік регулюється низкою правил та інструкцій, які регламентують їхню роботу в університетах. Так, кожен університет, в якому працює юридична клініка, повинен розробити власне положення, що визначає порядок її роботи. Наприклад, положення може визначати процедури активації клініки, вимоги до прийому студентів, а також методи підсумкового оцінювання. Юридичні клініки можуть бути створені за пропозицією викладачів університету та мають бути схвалені міжгруповими та кафедральними радами. Необхідно укласти угоди із зовнішніми сторонами для забезпечення співпраці та підтримки у веденні справ. Наприкінці діяльності зовнішні референти клінік повинні надати узагальнену оцінку роботи студентів, що сприятиме остаточному оцінюванню їхньої підготовки [10].

Іспанія. Юридичні клініки в Іспанії представлені в наступних закладах вищої освіти: Автономний університет Мадрида, Університет Карлоса III в Мадриді, Мадридський університет Комплутенсе, Університет Барселони, Університет Гранади, Університет Саламанки (Universidad de Salamanca). Юридичні клініки в Іспанії відіграють важливу соціальну роль, надаючи юридичну допомогу вразливим групам населення. Наприклад, клініка з питань ВІЛ в Університеті Алькала виявила, що, незважаючи на зміни в законодавстві, страхові компанії продовжують дискримінувати людей, які живуть із ВІЛ, що наголошує на необхідності подальших реформ і правозастосовчих заходів [11].

Хоча в Іспанії немає спеціального закону, який би повністю регулював діяльність юридичних клінік, їхня діяльність регулюється законодавством про вищу освіту та юридичну практику. Закон 44/2003 від 21 листопада 2003 року встановлює загальні принципи підготовки та здійснення професійної діяльності, які можуть бути опосередковано застосовані до юридичних клінік. При цьому кожен університет встановлює власні внутрішні правила, що регулюють діяльність юридичних клінік. Ці правила зазвичай включають такі аспекти, як організація, права та обов'язки студентів, а також процедури роботи з клієнтами. Студенти перебувають під наглядом академічних наставників і зобов'язані відпрацювати певну кількість годин у клініці. Крім того, вони оцінюються відповідно до критеріїв, встановлених викладацьким складом. Деякі клініки також заохочують громадянську активність студентів, пропонуючи сертифікати, які підкреслюють їхню участь у громадських проектах.

Нідерланди. Юридичні клініки в Нідерландах активно працюють при багатьох вищих навчальних закладах, забезпечуючи студентам можливість отримувати практичний досвід і надавати правову допомогу соціально вразливим групам населення. Серед закладів вищої освіти, де засновані та функціонують юридичні клініки можна відзначити: Університет Амстердама (права людини), Університет Роттердама (корпоративне право та правова допомога для малих підприємств), Університет Утрехта (соціальне забезпечення та міграційне право), Університет Гронінгена (сімейне право та право власності), Університет Лейдена (міжнародне право та права людини) [12].

Діяльність юридичних клінік у Нідерландах регулюється кількома основними законодавчими актами, які забезпечують правову основу для їх функціонування. Основні з них включають Закон про безоплатну правову допомогу (*Wet op de rechtsbijstand*), який визначає умови надання безкоштовної правової допомоги, включаючи діяльність юридичних клінік, які можуть надавати консультації та представляти інтереси клієнтів; Закон про освіту (*Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek*), що забезпечує інтеграцію практичного навчання студентів у процес надання юридичних послуг; Кодекс етики для юристів (*Gedrageregels voor advocaten*), який містить етичні норми, яких повинні дотримуватися юристи, включаючи тих, хто працює в юридичних клініках [13].

Польща. Польські юридичні клініки, також відомі як університетські юридичні клініки, функціонують при юридичних факультетах наступних університетів: Ягеллонський університет, Сілезький університет, Гданський університет, Університет Варшави, Університет Лодзі, Університет Познані.

Діяльність юридичних клінік у Польщі ґрунтується на положеннях, що містяться в Законі «Про вищу освіту» та інших законодавчих актах про юридичну освіту і практику. Юридичні клініки зазвичай поділяються на тематичні секції (наприклад, цивільне право, кримінальне право, адміністративне право), і кожен секцію очолює науковий або практикуючий юрист. Фондація юридичних клінік при університетах встановлює стандарти діяльності клінік, які включають, серед іншого, вимоги до кількості студентів та тьюторів, а також до якості послуг, що надаються. Клініки регулярно оцінюються на відповідність цим стандартам. Так, щорічно проводиться рейтинг юридичних клінік, який оцінює їхню діяльність на основі різних критеріїв, таких як кількість наданих консультацій або якість студентської супервізії [14]. Важливим етапом у розвитку юридичних клінік стало створення Фондації польських юридичних клінік, яка координує їхню діяльність і сприяє їхньому розвитку [15].

Загальним дія всіх країн ЄС є активна співпраця юридичних клінік закладів вищої освіти з професійними (у тому числі адвокатськими) асоціа-

ціями для просування освітніх та навчальних заходів, полегшуючи доступ до правосуддя для людей, які перебувають у скрутному становищі.

Висновки. В країнах Європейського Союзу регулювання діяльності юридичних клінік базується переважно на законодавстві про безоплатну правничу допомогу та освітньому законодавстві. Крім того, важливим документом, яким регулюється діяльність юридичних клінік в закладах вищої освіти країн Європейського Союзу, є локальний нормативний акт – положення про юридичну клініку, а також етичні кодекси щодо надання правової допомоги у межах юридичної клініки. Також діяльність юридичних клінік підлягає загальним етичним стандартам професійної юридичної діяльності, включаючи дотримання конфіденційності клієнтів і забезпечення якості наданих послуг. Питання фінансування юридичних клінік в країнах Європейського Союзу практично не відображено на законодавчому рівні. Клініки можуть отримувати фінансування від університетів, державних грантів або приватних джерел, що дозволяє їм функціонувати та розвиватися. Юридичні клініки закладів вищої освіти країн Європейського Союзу на договірних засадах часто співпрацюють з адвокатами та професійними асоціаціями для забезпечення високоякісної правової допомоги та практичного навчання здобувачів. У наступних дослідженнях доцільно розглянути особливості правового регулювання діяльності юридичних клінік в окремих країнах Європейського Союзу.

Література

1. Jelinić, Z., & Koch, A. Elucidation of the Concept of a Law Clinic as a Prerequisite for Developing the Standards for Law Clinics in Europe. *Asian Journal of Legal Education*. 2020. № 7. P. 127-139. <https://doi.org/10.1177/2322005820912617>.
2. Мудрак Р. Правовий статус юридичних клінік в Україні. *Актуальні проблеми правознавства*. 2021. № 4 (28). С. 11-17. <https://doi.org/10.35774/app2021.04.011>.
3. Кадала В.В., Гузенко О.П., Салоїд С.В. Юридична клінічна діяльність: правовий та рольовий аспект. *Актуальні проблеми інноваційної економіки та права*. 2023. № 19. С. 114-122. <https://doi.org/10.36887/2524-0455-2023-4-19>.
4. Руденко Л.Д., Швагер О.А., Мурач Д.В. Роль юридичних клінік у забезпеченні доступу до правосуддя. *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2023. № 1 (3). С. 165-176. <https://doi.org/10.31558/2786-5835.2023.1.3.16>.
5. Бежевець А.М. Роль та місце юридичної клініки в сучасній системі безоплатної правової допомоги в Україні. *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2023. № 1 (1). С. 14-21. <https://doi.org/10.31558/2786-5835.2023.1.1.2>.
6. Богатюк І.Г. Діяльність юридичних клінік в умовах воєнного стану. *Юридичний вісник*. 2022. Вип. 3 (64). С. 199-205. <https://doi.org/10.18372/2307-9061.64.16892>.
7. Tomoszek M. The Growth of Legal Clinics in Europe – Faith and Hope, or Evidence and Hard Work? *International Journal of Clinical Legal Education*. 2014. № 21. P. 93-102. <https://doi.org/10.19164/IJCLE.V21I1.13>.
8. Franz H. Clinical Legal Education as an Instrument to Address Access to Justice. *International Journal of Clinical Legal Education*. 2023. Vol. 30 №. 3. P. 153-158. <https://doi.org/10.19164/>

ijcle.v30i3.1279. **9.** Santoro E. Private Troubles and Legal Imagination: Legal Clinics a Radical View. *Revista de Estudos Constitucionais, Hermenêutica e Teoria do Direito*. 2020. № 12. P. 2-22. <https://doi.org/10.4013/RECHTD.2020.121.01>. **10.** Bartoli C. The Italian legal clinics movement: Data and prospects. *International Journal of Clinical Legal Education*. 2015. № 22. P. 213-229. <https://doi.org/10.19164/IJCLE.V22I2.427>. **11.** Ramiro Avilés, M. Á., & del Val Bolívar Oñoro, M. HIV and Access to Private Insurance in Spain. *European Journal of Health Law*. 2022. № 30 (2). P. 203-221. <https://doi.org/10.1163/15718093-bja10098>. **12.** Olásolo, H., & Wilson, R. Legal Clinics in Continental Western Europe: The Approach of the Utrecht Legal Clinic on Conflict, Human Rights, and International Justice. *Proceedings of the ASIL Annual Meeting*. 2010. № 104. P. 98-101. <https://doi.org/10.5305/PROCANNMEETASIL.104.0098>. **13.** Wilson R. Practical Training in Law in the Netherlands: Big Law Model or Clinical Model, and the Call of Public Interest Law. *Utrecht law review*. 2012. № 8. P. 170-188. <https://doi.org/10.18352/ULR.187>. **14.** Klauze M. Kilka słów o klinikach prawa. *Filozofia Publiczna i Edukacja Demokratyczna*. 2018. № 2 (2). P. 50-74. <https://doi.org/10.14746/FPED.2013.2.2.15>. **15.** Kraśnicka I. Legal Education and Clinical Legal Education in Poland. *International Journal of Clinical Legal Education*. 2014. № 13. P. 47-55. <https://doi.org/10.19164/IJCLE.V13I0.67>.